
PEŠAČKA ZONA NOVOG SADA IZ UGLA NJEGOVIH STANOVNIKA - potencijali za razvoj urbanog turizma

Msc Ivana Anđelković, Fakultet za sport i turizam, Novi Sad

Sažetak

Urban turizam predstavlja značajan oblik turizma u poslednjih nekoliko decenija, naročito za zemlje koje nemaju razvijenu turističku ponudu, a posebno su postali popularni oblici turizma u kojima osnovni izvor informacija čini lokalno stanovništvo. Zbog toga su nam njihovi doživljaji grada u kojem žive veoma važni.

U ovom istraživanju je ispitano kako stanovnici Novog Sada doživljavaju gradske pešačke zone, sa ciljem da se mapiraju načini na koje oni koriste ovaj prostor, kako ga doživljavaju i koje konstrukte na njemu primenjuju. Budući da sličnih istraživanja ovog prostora nema, istraživanje je kvalitativno, eksplorativno. Sprovedeno je na uzorku od 22 ispitanika, uzrasta od 21 do 63 godine. Primenjene tehnike za ispitivanje su polustrukturisani intervju i slobodna elicitacija konstrukata.

Istraživanje je ukazalo na veliki broj raznovolikih doživljaja cele pešačke zone, ali i mnogih njenih delova i sadržaja. Utvrđeno je i više konstrukata kojima se ispitanici služe da opišu pešačku zonu i da je ocene kao prijatan ili neprijatan ambijent za boravak, koji se donekle poklapaju sa onima koji su izdvojeni u drugim istraživanjima, ali i onih koji su specifični za ovo okruženje. Rezultati ovog istraživanja mogu biti dobre smernice za urbanistički i kulturni razvoj ovog dela grada.

Cljučne reči: Urbana psihologija, Pešačka zona Novog Sada, Lični konstrukti

NOVI SAD PEDESTRIAN ZONE FROM THE PERSPECTIVE OF LOCAL INHABITANTS - potentials for urban development

Abstract

Urban tourism has gained much significance recently, and is especially important for the countries with underdeveloped tourism offers. The demand for its forms in which the main source of information about the city are local residents has also increased. This is why it is important to study the ways in which the inhabitants experience the environment they live in.

Hence, this research concerns the local inhabitants' experiences of the Novi Sad pedestrian zone, the most attractive part of the city. The goal of the research is to present their different experiences and constructs they use to describe and evaluate it. Since there are no previous attempts to gain insight into it, the approach to the subject is qualitative and exploratory. 22 residents (21-63 years of age) were interviewed and were assigned to elicit constructs.

The research gave an insight into a spectrum of different experiences of the whole pedestrian zone, as well as its many parts and aspects. The inhabitants elicited many constructs which they use to describe and evaluate it, some of which are similar to the ones found in other parts of the world, while others are specific for Novi Sad. The results provide guidelines for urban and cultural development of the city.

Keywords: Urban psychology, Novi Sad pedestrian zone, Personal constructs

TIMS Acta (2013) 7, 127-136

Uvod

Nijedan posetilac Novog Sada ne može zaobići njegovu pešačku zonu. Katedrala (ovo je kolokvijalni naziv Crkve imena Marijinog koji se iz nepoznatih razloga ustalio među stanovnicima grada), Srpsko narodno pozorište, Gradska kuća, Vladičanski dvor, Laze Telečkog, Dunavska su poznati gradski lokaliteti i nalaze se u najužem centru grada, odnosno, pešačkoj zoni. Ovaj deo grada privlači mnoge zbog toga što nudi brojne mogućnosti za provođenje slobodnog vremena, a i zbog toga što predstavlja kulturno-istorijsko jezgro grada, atraktivno za boravak.

U poslednjih nekoliko decenija primećujemo trend porasta kratkih odmora, a najčešće destinacije kada se otputuje na nekoliko dana su gradovi (eng. city break). Urbani turizam je izuzetno važan za zemlje koje još nemaju razvijenu turističku ponudu (Milošević, 2011). Novi Sad, kao drugi najveći grad u našoj zemlji, svakako predstavlja potencijal za takav razvoj, kao mesto bogato kulturnim i umetničkim sadržajima, istorijskim nasleđem, festivalima i drugim događajima (Law, 2002; Dojčinović, 2005). U poslednje vreme su sve popularniji oblici turizma u kojima su lokalni žitelji vodiči (videti npr. www.globalgreetwork.net) ili domaćini (videti npr. www.couchsurfing.org), a turisti su sve zainteresovaniji za upoznavanje života iza kulisa i zvanične turističke ponude (videti npr. www.likealocalguide.com). Budući da lokalni stanovnici postaju sve značajniji akteri u turističkoj ponudi gradova, veoma je značajno kako ih oni doživljavaju jer učestvuju u njegovom predstavljanju posetiocima. Tako će žitelj nekog grada uputiti turiste na mesta na koja i sam voli da izađe, provesti ih putem kojim i sam prolazi, odvesti na večeru na ono mesto u kome i sam uživa da obeduje. Stoga nas u ovom istraživanju zanima odnos građana Novog Sada prema pešačkoj zoni, koja ima potencijal za razvoj kao jedan od kulturno i istorijski najbogatijih delova grada (Tomka, Tomka & Holodkov, 2013). U ovom radu pešačka zona se odnosi na ulice u kojima je onemogućen ili veoma ograničen pristup vozilima (sa izuzetkom onih ulica koje su otvorene samo za dostavna vozila i na kojima su postavljene rampe) i u kojima postoje saobraćajni znaci za pešačku zonu. Pešačku zonu čine sledeće ulice i trгови: Pozorišni trg, Trg slobode, Zmaj Jovina, Kralja Aleksandra, Ulica Modene,

Mite Ružića, Laze Telečkog, Svetozara Miletića, Pašićeva, Gimnazijska i Dunavska.

U ovom radu je ovom problemu potrebno pristupiti interdisciplinarno koristeći raznovrsne metode istraživanja. Jedan od takvih interdisciplinarnih pristupa je i urbana psihologija, koja se bavi upoznavanjem i razumevanjem odnosa ljudi prema gradskom okruženju, i koja će u ovom istraživanju biti kombinovana sa psihologijom ličnih konstrukata.

Urbana psihologija

Jedan od prvih istraživača koji je istraživao ljudsko ponašanje i snalaženje u urbanom okruženju je Kevin Linč (Kitchin, 1994; Vertesi, 2008). On je od svojih ispitanika zahtevao da crtaju mape okruženja u kojem su živeli i kretali se. Linč je ubrzo utvrdio da su se mape koje su ispitanici crtali međusobno značajno razlikovale. On ih je čak smatrao idiosinkratičnim, parcijalnim, pojednostavljenim i distorzovanim u odnosu na fizički prostor, što znači da su oslikavale subjektivne predstave koje ljudi imaju o okruženju u kojem borave (Walmsley & Jenkins, 1992). Međutim, mape nisu davale podatke o vrednovanju prostora i emocionalnom odnosu prema njemu. Linč je zato kombinovao podatke iz mapa sa podacima iz intervjua, u kojem je pitao ispitanike o tome kojim se putevima i zbog čega kreću po gradu i koji su im se delovi na tom putu najizrazitije urezali u pamćenje. Uvideo je da je međusobna korelacija sadržaja na mapama i u intervjuima bila dosta niska – elementi koje su ispitanici najređe navodili u intervjuu nisu se uopšte pojavljivali na skici. Zato su kasniji istraživači nastavili da koriste mape, ali su ih kombinovali sa drugim metodama da bi dobili potpuniju sliku o odnosu ljudi prema gradovima ili njihovim delovima (Korać, 1978).

Tako je Lovental (prema: Korać, 1978), da bi utvrdio način na koji ljudi ocenjuju okruženje, prikazivao ispitanicima 25 parova atributa koji su činili polove kontinuuma (poput lepo-ružno, prijatno-neprijatno), a oni su na tim dimenzijama ocenjivali mesta kojima su prošli. Međusobnim koreliranjem ovih odgovora utvrdio je da postoje dve teme koje se ponavljaju u opisima mesta. S jedne strane, to je bila estetska procena, u kojoj su se našle dimenzije lepo-ružno, dopadljivo-nedopadljivo, prijatno-neprijatno. Druga tema koja se javila ticala se

mirnoće mesta i sigurnosti koju su ispitanici na njemu osećali.

Valmzli i Dženkins (prema: Walmsley, 2004) su koristili teoriju ličnih konstrukata da bi došli do značajnih dimenzija za vrednovanje okruženja. Konstrukti su dvopolne dimenzije koje omogućavaju diskriminaciju događaja i koji ljudima omogućavaju da događajima pridaju značenje. Značenja konstrukata su određena odnosom oba pola koji jedan drugom daju smisao (Bannister & Fransella, 1986). Zbog toga, u teoriji ličnih konstrukata nije dovoljno da istraživač pretpostavi suprotan pol na osnovu logike ili učestalosti dimenzija (npr. čest konstrukt je toplo-hladno). Na primer, suprotno od pola čovek mogu biti dete (dimenzija odraslosti), žena (dimenzija roda), životinja (dimenzija humanosti). Suprotni polovi daju specifičan smisao celoj dimenziji i razlikuju se od osobe do osobe (Stojnov, 2007).

Za razliku od Loventala, koji je ispitanicima zadao listu parova atributa, Valmzli i Dženkins su koristili metodu elicitacije konstrukata, u kojoj su od ispitanika tražili da sami poredе različite lokacije i navedu konstrukte po kojima su one međusobno slične ili različite (Reilly, 1990; Walmsley & Young, 1998; Jenkins, 1999). Ovim putem su došli do pet značajnih konstrukata: komercijalno-nekomercijalno, privlačno-odbojno, tiho-bučno, moderno-staromodno, relaksirajuće-ubrzan. Faktorskom analizom su istraživači utvrdili da se te dimenzije mogu svesti na konstrukte prijatno-neprijatno i na pobuđujuće-umirujuće, što je nalaz sličan Loventalovom.

Istraživanja ovog tipa nisu sprovedena u Novom Sadu. Ipak, postoje nalazi koji su značajni za ove fenomene, a koji se odnose i na pešačku zonu. Prema jednom novijem istraživanju, u kojem je ispitan način na koji stanovnici Novog Sada konstruišu svoj kulturni identitet kao građana Novog Sada, pešačka zona se pojavljuje kao značajno mesto za njegovo građenje. U njoj se odigravaju različite manifestacije po kojima je „kolektivnih sporih šetnji“, stanovnici vole „miris lipa u proleće i gužvu koju prave ljudi koji uvek zastanu da porazgovaraju ukoliko se makar ovlaš poznaju“ (Tomka, Tomka & Holodkov, 2013: 533).

Cilj istraživanja

S obzirom na to da nisu vršena prethodna istraživanja na ovu temu u našem okruženju, potrebno je utvrditi raznovrsne načine na koje stanovnici Novog Sada percipiraju i doživljavaju pešačku zonu, ali i razumeti razloge za takve doživljaje (Ritchie & Lewis, 2003). Prateći istraživački postupak Valmzlija i Dženkinsa (prema Walmsley, 2004), koji su odlučili da ispitanicima ne nametnu svoje dimenzije za konstruisanje prostora, već da im dozvole da ih sami navedu, cilj je bio mapirati što više različitih konstrukata koji se mogu primeniti da bi se pešačka zona opisala.

U narednim fazama bilo je potrebno na većem uzorku ispitati učestalost ovih doživljaja kod stanovnika Novog Sada, kao i preciznije vrednovanje pešačke zone na dobijenim konstruktima (pomoću dobijenih numeričkih vrednosti). To bi omogućilo dalje preporuke arhitektama, urbanistima i ostalim donosiocima odluka za unapređenje i dalje razvijanje jedne od najposećenijih i najatraktivnijih zona u gradu (Tomka, Tomka & Holodkov, 2013). Takođe, na ovaj način bismo dobili značajan uvid i u potencijale ovog dela grada za urbani turizam, naročito njegove novije forme koje ne uključuju organizovane ture sa vodičima.

Pored osnovnih ciljeva, formulisano je nekoliko istraživačkih pitanja koja su služila kao orijentacija prilikom prikupljanja i obrade podataka:

- Kako ispitanici koriste pešačku zonu i zbog čega je posećuju?
- Koje konstrukte ispitanici koriste da opišu staro gradsko jezgro?
- Da li pozitivno ili negativno vrednuju pešačku zonu u svom gradu?
- Koji aspekti i delovi ovog dela grada se ispitanicima dopadaju, a koji ne i zbog čega?
- Šta bi promenili da bi im ovaj deo grada bio još privlačniji i da bi zadovoljio njihove raznovrsne potrebe?
- Da li se za konstruisanje pešačke zone Novog Sada koriste konstrukti koji su specifični za ovo okruženje ili su oni univerzalni za većinu gradskih okruženja (tako da se mogu primeniti oni do kojih su došli i drugi istraživači)?

Metod

Kako se istraživanjem nastoji steći uvid u raznovrsnost doživljaja i konstrukte koje stanovnici upotrebljavaju da bi opisali pešačku zonu i uz pomoć kojih se ona doživljava, odabrana je kvalitativna paradigma (Jovanović, 2011). Istraživanje je eksplorativnog tipa, s obzirom da ovi fenomeni nisu prethodno istraživani na teritoriji Novog Sada. Kvalitativan pristup nam omogućava i da steknemo dublji uvid i da razumemo razloge za ove doživljaje i konstrukte, budući da su u pitanju kompleksni, subjektivni fenomeni, koji zahtevaju davanje kompleksnih i otvorenih odgovora (Ritchie & Lewis, 2003).

Uzorak

Kako istraživanje ne pretenduje na generalizaciju podataka na populaciju građana Novog Sada i kako je odabran kvalitativni metod, istraživanje je obavljeno na 22 ispitanika. Uzorak je namerni (eng. purposive sampling), sa ciljem da se u istraživanje uključe različite relevantne grupe građana (u odnosu na pol, uzrast i obrazovanje) i od njih dobiju što heterogeniji odgovori (eng. maximum variation sampling), koji bi ukazali na raznovrsnost doživljaja i percepcija prostora koji nas zanima (Ritchie & Lewis, 2003).

Kriterijumi po kojima su odabrani ispitanici u istraživanju su:

- mesto stanovanja – grad Novi Sad;
- uzrast – ispitanici su odrasli građani u rasponu od 21 do 63 godine, koji nisu sistemski varirani po uzrastu jer cilj nije bio utvrđivanje uzrasnih razlika;
- ispitanici različitog obrazovnog nivoa – od završene osnovne do visoke škole – ni ovde nije cilj bio utvrđivanje systemske razlike među ispitanicima, već sticanje uvida u različite načine percepcije prostora i njegovih sadržaja od strane ljudi različitog obrazovnog nivoa;
- pripadnici oba pola (12 muškaraca i 10 žena);
- dužina stanovanja u Novom Sadu – za minimum dužine boravka je uzet period od 5 godina, u kome su građani imali prilike da se naviknu i upoznaju sa gradom (po uzoru na Lloyd & Hooper, 1991).

Korišćeni instrumenti

Za utvrđivanje načina na koji ispitanici koriste, percipiraju pešačku zonu i kakvu predstavu o njoj imaju, konstruisan je polustrukturisani intervju. Intervjuima je prethodilo crtanje kognitivnih mapa ovog prostora u cilju evociranja predstava ovog prostora. Intervjui su se završavali metodom slobodne elicitanije konstrukata, u kojoj je od njih traženo da prostoru daju određene atribute i da odrede njihove suprotne polove (Walmsley & Jenkins, 1993; Jenkins, 1999). Budući da je istraživanje kvalitativno i ne pretenduje na reprezentativnost, mape koje su ispitanici pravili nisu korišćene u analizi, već su bile samo potpora intervjuima i korišćene su da usmere tok intervjuja.

Aktivnosti ispitanika u pešačkoj zoni

Od 22 ispitanih svi navode da posećuju pešačku zonu, izuzev trojice starijih građana, koji tamo odlaze zbog neke obaveze i to veoma retko (jednom ili dvaput godišnje). Kao razloge navode to što žive daleko, ali najviše to što smatraju da u tom delu grada ne postoje njima zanimljivi sadržaji: „Tamo nema više ničega, to me samo podseća na neko staro vreme kada je ta pešačka zona imala šta da ponudi, sad je tamo bal vampira – ni šta ni sa čim ne ide i nema nikakvog duha”, resignirano govori jedan od žitelja grada, koji je u njemu proveo ceo svoj život (ispitanik, 61 god).

Najčešća aktivnost ispitanika koji redovno odlaze u centar grada iz zadovoljstva i razonode je kupovina odeće. Ovo donekle i ne iznenađuje, jer su butici sa odećom i obućom najbrojniji među lokalima. Neki navode i kupovinu knjiga i poklona. Jedan ispitanik navodi da redovno posećuje štand sa novinama, jer tamo može naći specifične časopise kojih na drugim mestima nema, kao i radnje sa muzičkim instrumentima i opremom.

Pored kupovine ispitanici navode šetnju ulicama Zmaj Jovinom i Dunavskom i Trgom slobode. Šetnja se odvija po lepom vremenu i „pešačka zona je u velikoj meri vezana za leto i sunce” (ispitanik, 29 godina). Oni koji ovde dolaze zbog obaveza i posla, navode da odlaze u banke, Apolo centar i Gradsku kuću.

Ispitanici posećuju i kafee. Sede u Zmaj Jovinoj u letnjim baštama, „ispod lipa”, u Porti („leti kad je vruće, zbog one fontane koja osvežava”, ispitanica, 33 godine),

nekada u Laze Telečkog. Neki ispitanici uživaju u sedenju u pasažima u Zmaj Jovinoj u pivnici Gusan ili Mamutu i Fićkiću, zbog izolovanosti koju imaju u odnosu na ostale lokacije. Neki od starijih ispitanika navode da preferiraju mesta na kojima ne dominiraju mlađi posetioци, poput poslastičarnica Atine, Šeherezade i Teatra.

Osim kafea i poslastičarnica, neki posećuju i restorane u ovom delu grada. To su Lanterna, Maša Gusan, Mekdonalds (pominju ga oni koji navode da tamo vode decu), Adriana i Kuća mala. Pominje se i brza hrana, ali mnogo ređe – Caribic i Foody. Neki navode da jedu kolače i sladoled u pomenutim poslastičarnicama, a u Evropi dve ispitanice uzimaju sladoled za „uz šetnju.”

Troje ispitanika navodi da ovde izlazi uveče – dve mlađe ispitanice od 21 i 22 godine i jedan ispitanik od 34 godine – i svi navode Ulicu Laze Telečkog kao prvi izbor. Tu se ne izdvaja nijedan poseban lokal, već se ta ulica doživljava kao mesto sa velikom ponudom gde se „ide od mesta do mesta, a ostaje se tamo gde je prijatno.” Jedna mlada Novosađanka (ispitanica, 21 godina) smatra da je „tipično novosadski da se izlazi u Laze Telečkog.”

Pored navedenih aktivnosti, u malom broju se pominju i sledeće: odlazak u pozorište i poseta uličnim manifestacijama, kao što su Festival uličnih svirača, Dani knjige i drugi sajmovi na kojima su izložene rukotvorine, vino, kolači i drugi lokalni proizvodi. Samo jedna ispitanica navodi da posećuje Gradsku biblioteku, a jedan ispitanik da tu voli da dovede strane goste da bi im pokazao grad.

Doživljaji pešačke zone

Budući da je cilj istraživanja da ukaže na raznolikost utisaka, mišljenja i vrednovanja ovog dela grada, ovde će oni biti prikazani u svoj svojoj raznovrsnosti. Odgovori na pitanja iz intervjua koji su se ponavljali ili bili slični biće grupisani.

Duh starih vremena

Na pitanje šta im se sviđa u pešačkoj zoni, ispitanici u odgovoru često pominju ambijent koji odiše duhom starih vremena. Za taj doživljaj je u najvećoj meri odgovorna arhitektura – stare zgrade koje su se do danas održale. Od konkretnih objekata ispitanici pominju Katedralu, Sabornu crkvu, Trg slobode i Portu. Pešačka zona se zbog doslednosti u gradnji i očuvanosti velikog

broja objekata od najranijih dana grada doživljava kao skladna i harmonična celina. Najstarija građevina u Novom Sadu se prvi put zvanično pominje 1720. godine, a pretpostavlja se da je izgrađena prvih godina XVIII veka, ali je to teško utvrditi. Većina ostalih je stradala u Velikoj buni, 1849. godine, kada je zapaljen i porušen veći deo grada, tako da je ono što je od zdanja sačuvano mahom građeno u drugoj polovini XIX veka (Grujić, 1991; Košutić, 1996).

Ispitanici smatraju da je potrebno održavati ovaj deo grada tako da bi se što više očuvao „stari šmek” i da u njemu ne bi trebalo graditi objekte u savremenim arhitektonskim stilovima. Tako se često pominju tri tržna centra koja su izgrađena među ili u sklopu starih objekata, koji odskaču od celine: Pariski magazin, izgrađen u Kralja Aleksandra među građevinama koje datiraju s kraja XIX veka, zatim Apolo centar, izgrađen pored i iza kuće Jovana Hadžića i proširen na njeno prizemlje, i centar Lupus, za čiju izgradnju je porušen deo zgrade Kod belog lava, najstarije građevine u Novom Sadu. Na sličan način se pominje i „šljašteća fontana” izgrađena u Porti, koja je „bila hir tadašnje vladajuće partije” i koja se, takođe, ne uklapa u ambijent. Jedna ispitanica navodi i „reklamama naružene pasaže, iz kojih iskaču pokretni izlozi i agresivni plakati sa reklamama” (60 godina). Pored toga, nekolicina smatra da se behaton koji je stavljen umesto stare kaldrme ne uklapa u celu sliku i da je zbog toga centar izgubio nešto od starih vremena, mada ne postoji slaganje u vezi sa ovim. Jednoj ispitanici iz istog razloga smeta i asfalt na Trgu slobode.

Uređenje i higijena

Mišljenja ispitanika o čistoći i održavanosti centra grada su podeljena. Prethodno pomenuti behaton se nekima sviđa, jer doprinosi utisku da se o centru vodi računa, budući da je stara kaldrma bila u lošem stanju. Drugi ne podržavaju postavljanje behatona u pešačku zonu, osim zbog toga što odskače od ambijenta, i zbog toga što ima puno prljavštine na ulicama, naročito zalepljenih žvakaćih guma na behatonu, koje se na tim pločama izrazito primećuju i teško se skidaju. I o održavanju su mišljenja podeljena, a više je onih koji misle da higijena nije na zadovoljavajućem nivou. Oni misle da nečistoći, osim ljudi koji o njoj ne vode računa, doprinosi

i to što nema dovoljno kanti za smeće. Međutim, detaljno mapiranje pešačke zone nije potvrdilo ovaj stav nekih ispitanika. Očuvanost fasada, takođe, utiče na utisak o održavanosti i u više slučajeva je negativno ocenjena. Ni ovde ne postoji slaganje jer neki smatraju da je centar grada poslednjih godina znatno sređen.

Posetioci pešačke zone

„Volim da sedim na klupi i da posmatram prolaznike, tako saznajem o gradu” (ispitanica, 21 god).

Iako je istraživanje usmeravano na doživljaj fizičkih karakteristika okruženja, čini se da su dominantna odrednica ljudi atmosfere u gradu. Činjenicu da centar grada posećuje veliki broj stanovnika mnogi doživljavaju kao veoma prijatnu: „Ljudi se šetaju, smeju, opuštenu su, nigde ne žure”. Veliki broj ispitanika doživljava ovaj deo grada kao mesto susreta. Novi Sad nije velik grad i nije retka pojava da se ljudi sreću, naročito u centru.

Ponašanje posetilaca se ocenjuje dvojako. S jedne strane, ljudi se doživljavaju kao vedri, raspoloženi, kulturni („Sviđa mi se što ljudi kažu dobar dan i hvala, to se drugde ne podrazumeva”, ispitanik, 28 god). Sa druge strane, pojedinci ili pojedine grupe se ocenjuju kao „bahate”, „necivilizovane”, nekulturne”. Naročito se to odnosi na mlade koji izlaze uveče u lokale ili se skupljaju u Porti oko fontane. Oni ne pokazuju poštovanje i brigu za okruženje i ljude i to nekim ispitanicima smeta. Oni koji i sami uveče „izlaze” navode različite negativne pojave – vandalizovanje objekata i tuđeg vlasništva, džeparenje, uriniranje po za to nepredviđenim mestima, pijanstvo.

Osim stanovnika grada koji izlaze noću po klubovima i prave nered, još jedna omražena grupa su prosjaci i ulični prodavci, koji prodaju „vašarsku robu, poput naočara za sunce, balona, prskalica i drugih jeftinih igračka”, kao i „presretači” koji nude karte za pozorište, učešće u humanitarnim akcijama, istraživanjima. Bez obzira na prisustvo mnogih ovakvih ponašanja, opšti utisak većine je pozitivan.

Prisustvo zelenila

„Lipe obožavam, prave hlad i divno mirišu” (ispitanica, 60 godina).

Osim arhitekture, higijene i ljudi koji se okupljaju

u centru, njegovom ambijentu značajno doprinosi prisustvo (ili po nekima odsustvo) zelenila u centru. Ispitanici vole da sede, „u kafićima pod lipama”, u Ulici Modene zbog cveća, među saksijama sa drvećem na Trgu slobode. Ipak, po mnogima zelenila nedostaje, pogotovo žale za posećenim drvećem. Naročito oni koji preferiraju „prirodnije okruženje” (i zato više vole da se šetaju kejom pored Dunava) navode ovo kao ozbiljan nedostatak pešačke zone i zato je konstruišu kao hladnu i previše urbanizovanu. Jedini izuzetak od ovoga je Dunavski park.

Klupe

„Nedostaju klupe. Volim instituciju klupe” (ispitanica, 38 god).

Iako se sedenje na klupama retko pominje kao aktivnost koja se upražnjava u pešačkoj zoni, klupe se pojavljuju kao značajan deo mobilijara za neke ispitanike. Četvoro navodi da voli klupe u pešačkoj zoni, a dvoje misli da bi moglo da ih bude više, jer „na njih možeš neobavezno da sedneš, ne moraš ni sa kim da pričaš, niko ti ništa ne nudi”. Na taj način se sedenje na klupi razlikuje od sedenja u baštama kafea, a oni koji ga navode praktikuju i jedno i drugo.

Kafei

„Većina lokala nije profilisana, iskomercijalizovana je ponuda” (ispitanik, 28 god).

Iako mnogi uživaju u sedenju u kafeima, isti navode da ih ima previše i da svojim baštama koje zauzimaju puno prostora kvare ugođaj pešacima, naročito u Zmaj Jovinoj ulici: “Bašte su postavili sa obe strane ulice. Čovek nema gde da prođe”, navodi jedan od ispitanika. Takođe, Novosađani ih doživljavaju kao uniformne i komercijalne. Nezadovoljstvo raznolikošću ponude najbolje opisuje jedan ispitanik (28 godina): „Većina lokala nije profilisana... Ponuda je iskomercijalizovana. Na pet mesta svira isti bend, i to neki prosek. Onda nema ni potrebe da ih bude toliko... Mislim da je to neki oportunistički”. Za ovog ispitanika je suprotnost „komercijalnom” i „oportunističkom”, „vizionarsko” i nešto „što ima karakter”.

Posebno se stariji ispitanici žale na opcije koje se nude za večernje izlaske. „Nema mesta prikladnih za

populaciju iznad 25 godina", navodi ispitanik star 61 godinu. On smatra da ne postoji mesto u kome bi se skupljali ljudi njegovih godina, bez stigme koja ih ovako prati na mestima gde dominiraju mladi. Ispitanica stara 52 godine navodi da „fali neka gradska kafana, poput onih u Beogradu", gde bi mogla da sretne svoje prijatelje i svoju generaciju. Uprkos tome, oni kažu da posećuju postojeća mesta, pretežno danju.

Jedna ispitanica kaže da nedostaju i mesta namenjena deci, koja bi im ponudila sadržajnu razonodu dok su njihovi roditelji na kafi sa prijateljima, umesto što „se provlače prolaznicima kroz noge... i jure oko Čika Jovinog spomenika" (ispitanica, 38 godina).

Manifestacije i kulturni sadržaji

Iako u malom broju navode posetu manifestacijama kao razlog za dolazak u ovaj deo grada, one svakako čine deo utiska o njemu i ispitanim Novosađanima se dopadaju postojeći događaji, kao što je Festival uličnih svirača, koji se pominje u više intervju. Petoro ispitanika smatra da bi animacija prolaznika, poput kvalitetnijih uličnih svirača, žive muzike u baštama kafea i novih i učestalijih događaja razbila monotoniju koja je danju prisutna.

Jedna ispitanica navodi da joj se sviđaju izložbe fotografija na otvorenom, zbog slobode koju pružaju posetiocima da posmatraju. Ona kaže: „Ne volim mnogo da ulazim u galerije jer imam utisak da me stalno neko nadgleda. Izložba u gradu je neobavezna, ne moraš ništa da kupiš i niko ništa od tebe ne očekuje" (ispitanica, 60 god).

Čulni doživljaji

Čini se da se većina utisaka o gradu zasniva na vizuelnom doživljaju – „lepe zgrade", bašte kafea, „šarenilo izloga", cveće, prljavština na podu i slično. Druga čula se uglavnom indirektno uključuju, na primer u opšti utisak o higijeni, gde se između ostalog, pominje i miris kanalizacije. Malobrojni intervjuisani građani pominju akustičke ili olfaktorne doživljaje. Jedan od ispitanika navodi da zbog malih uličica i „ušuškanog" prostora, grad ima dobru akustiku, koja je pogodna za svirke i koncerte. Druga ispitanica navodi (60 god)

da sa Novim Sadom povezuje miris lipa i kokica, ali da je malo zvukova. Jedino se čuje par uličnih svirača, koji nisu privlačni. Ona navodi da bi uvođenjem vode u nekom obliku – javne česme ili fontane (s tim da se fontana u Porti većini ne dopada) – grad dobio još neki zvuk. Dominacija čula vida u doživljaju prostora i retko pojavljivanje drugih čula je u skladu sa nalazima drugih istraživača (Huynh et al., 2008).

Konstrukti koje građani Novog Sada koriste za opisivanje pešačke zone

U ovom delu neće biti prikazani svi verbalni markeri koje su ispitanici upotrebljavali za opis pešačke zone, već će biti izabrani neki učestaliji i po mišljenju istraživača značajni. Oni slični su grupisani u jedan konstrukt, a naziv koji im je dodeljen je preuzet od nekog od ispitanika.

Duh starog grada-hipermoderno

Već je bilo reči o tome da se pešačka zona konstruiše kao mesto koje je očuvalo duh starih vremena. To je i poželjan pol dimenzije budući da konstrukti imaju poželjan i nepoželjan pol. Elementi se mogu naći bliže jednom ili drugom polu, a njihova pozicija na kontinuumu određuje kako će se osoba ponašati prema njima (Stojnov, 2007). Preterano savremena atmosfera je nešto što nije poželjno za centar grada. Sa ovim je povezan i konstrukt „Mesto susreta-biznis atmosfera". Biznis atmosfera se povezuje sa savremenom gradnjom i blokovima koji se u novije vreme prave za te svrhe. Staro gradsko jezgro je mesto gde se ljudi susreću i gde dolaze da se opuste.

Opuštajuće-napeto

Svi ispitanici koji je posećuju slažu se da je pešačka zona deo grada u koji se dolazi mahom radi razonode i u slobodno vreme (izuzetak je troje starijih ispitanika koji dolaze kad moraju). Ovo mesto nudi dobro raspoloženje, mir, izolaciju od saobraćaja, gužve, buke, posla i sumorne svakodnevice. Na to najviše utiču ljudi koji dolaze u šetnju, na kafu, razgovor i druženje, ali i sama koncepcija pešačke zone i ponuda sadržaja.

Živo-monotono

Iako je ovaj deo grada relaksirajući i miran, neki ga doživljavaju kao usporen i pomalo dosadan. Najčešći uzrok tome je dominacija kafea i radnji, koje liče jedne na druge, i nedostatak raznovrsnijih sadržaja, poput ulične animacije i organizovanih manifestacija. Međutim, ne slažu se svi sa tim da je pešačka zona monotona. Oni koji navode da je puna života, to argumentuju time da je puna dobro raspoloženih ljudi koji kreiraju živu atmosferu.

Ušuškano-preveliko

Ispitanici se slažu da je pešačka zona relativno mala. Iako su nekada u intervjuima navodili da bi mogla da bude malo veća, više se čulo da je „relativno prostrana“ i „komotna“. Kada su elicitirali konstrukte, okarakterisali su je kao „malu, ušuškano“ i to ocenili kao dobro. Suprotnost tome je „prevelik prostor, osećaj da je čovek na vetrometini.“

Internacionalno-palanački

Iako je mala, pešačka zona ima „urbanu i internacionalnu atmosferu“, čemu po nekim ispitanicima naročito doprinosi sve veći broj turista kojima se „izgleda dopada tu“ i multietničnost i tolerancija na kulturno-istorijsku različitost.

Autentično-potrošački

Pešačkoj zoni se zamera da je vremenom izgubila autentičnost zbog novijih sadržaja, naročito prisustva velikog broja prodavnica odeće stranih proizvođača, i ovaj konstrukt je donekle u sukobu sa doživljajem da centar grada odiše starim duhom. Stari duh grada se pripisuje sačuvanim objektima iz druge polovine XIX veka, ali su prodavnice te koje utiču na to da se ovaj deo grada doživljava i kao potrošački i globalistički. Zbog ovakvih sadržaja neki od starijih ispitanika izveštavaju i da su prestali da posećuju pešačku zonu. Takođe, jedan od ispitanika smatra da je to iskrivljena slika grada, prostor za prikazivanje: „Kao da postoje neki filteri koji propuštaju samo ono lepo i poželjno... Većina ljudi odaje utisak da je fensi i da kupuje skupu robu, pije u skupim kafićima, a zapravo nije uvek tako“, kaže ispitanik star 29

godina. Zbog ovoga grad ne deluje kao „mesto za život“.

Harmonično-haotično

Ovaj konstrukt je donekle sličan dvama prethodno pomenutim. Oni koji govore o harmoniji navode doslednost u arhitektonskim stilovima i duhu starog vremena. Oni koji navode disharmoničnost se češće pozivaju na neuklapanje savremenih objekata, na komercijalnu ponudu lokala i njihovo odskakanje, kako vizuelno, tako i sadržajima koje nude od čitave celine. Dalja analiza bi pokazala da li se konstrukti vezani za duh starog grada i potrošačku atmosferu preklapaju sa konstruktom harmoničnosti-haotičnosti. Ovde su ostavljena sva tri, zbog različitog kvaliteta: prvi se više odnosi na ukupnu atmosferu, čiji su deo i ljudi, drugi na ponudu lokala i sadržaje, a treći na gradnju i vizuelni doživljaj.

Čisto-prljavo

I ovde postoji neslaganje oko toga gde se pešačka zona nalazi – ravnopravno su podeljeni oni koji je smeštaju na poželjan i nepoželjan pol.

Zeleno-hladno

Ispitanici koji ovaj konstrukt navode u elicitaciji doživljavaju staro jezgro Novog Sada kao hladno i previše urbanizovano, zbog čega za šetnju preferiraju parkove ili Kej. Razlog tome može biti važnost koja se pridaje „prirodnosti“ okruženja, koja ne ispunjava njihova očekivanja, dok drugi koji pominju drveće i cveće u intervjuima ne navode to kao konstrukt važan za doživljaj centra grada.

Diskusija

Upitani o tome u koje svrhe posećuju pešačku zonu, većina ispitanika navodi aktivnosti u slobodno vreme. Ona je mesto za šetnju, susrete, jelo i piće, ali joj po ispitanicima nedostaju zanimljiviji sadržaji koji bi aktivnosti mogli da učine raznovrsnijim. Zanimljivo je to da niko ne pominje sadržaje u Srpskom narodnom pozorištu, Kulturnom centru Novog Sada i u Gradskoj biblioteci, značajnim kulturnim institucijama u ovom delu grada. Razlog za to je ostao nepoznat. Da li je u pitanju loše

mišljenje o aktuelnim sadržajima u ovim institucijama, pa se ni ne očekuje njihov doprinos ponudi? Ili ispitanici ne posećuju te ustanove? Da li dešavanja u pozorištu, biblioteci i kulturnom centru ne utiču na doživljaj grada? Ovo su pitanja za čijim odgovorima bi trebalo tragati u daljim fazama istraživanja.

Međutim, iako mnogi navode da im smeta to što u pešačkoj zoni dominiraju nezanimljivi i uniformni sadržaji, ispitanici provode dosta vremena u njoj. Ostaje pitanje zbog čega je tako. Da li su bili isuviše kritični? Da li ovaj deo ipak predstavlja najprivlačnije mesto za provođenje slobodnog vremena? Ili, pak, nezanimljiva ponuda sadržaja ne uspeva da naruži autentičan, starinski duh ovog dela grada? Na ova pitanja bismo mogli da damo odgovor ako bismo u istraživanje uključili i druge delove grada, kao i centre drugih gradova i uporedili ih sa pešačkom zonom Novog Sada.

Konstrukti kojima se opisuje pešačka zona grada i koji služe za njenu evaluaciju se donekle podudaraju sa onima koje su izdvojili i Valmzli i Dženkins u svom istraživanju (2004) i tiču se komercijalnosti sadržaja, buke i tempa aktivnosti koje se tu odvijaju, a koje su povezane sa atmosferom koja može biti relaksirana ili ubrzana. S druge strane, postoje i veoma specifični konstrukti koje Novosađani koriste u evaluaciji ovog dela grada. Na prvom mestu je to dimenzija starog duha naspram savremenog, gde je prvi pol ono što ispitanici cene i koji pripisuju i pešačkoj zoni. Pojavljuju se i specifični konstrukti internacionalno-palanački, ušuškano-preveliko, harmonično-haotično, zeleno-hladno. To ukazuje da je svako mesto na neki način specifično i da je mogućnost pravljenja univerzalnog modela evaluacije urbanih okruženja ograničena.

Na većini konstrukata se pešačka zona našla bliže poželjnom polu, sa nekoliko izuzetaka, gde su mišljenja podeljena. Ovaj nalaz se poklapa i sa utiscima iz intervjua – pešačka zona se doživljava u velikoj meri pozitivno, iako se pojavljuje nemalo zamerki i negativnih pojedinačnih utisaka. Da bismo sa većom sigurnošću utvrdili gde se tačno ona nalazi na ovim dimenzijama, potrebno je sprovesti dalja istraživanja u kojima bi se ovi stavovi kvantifikovali i u kojima bi se uključio veći broj ispitanika. U narednim fazama bi bilo potrebno ispitati veći broj ljudi da bi se utvrdilo koliko je ovakva evaluativna shema rasprostranjena među Novosađanima i da bi se

izveli generalniji zaključci o ovom delu grada, a koji bi urbanistima, kulturnim delatnicima, preduzetnicima, donosiocima odluka dali korisne smernice za njegovo unapređenje.

Zaključak

Doživljaj pešačke zone Novog Sada od strane lokalnog stanovništva ispitan je polustrukturisanim intervjuima u kojima su ispitanici pitani zbog čega posećuju ovaj deo grada, šta o njemu misle i kako ga doživljavaju da bi na kraju naveli konstrukte kojima bi mogli da ga opišu i ocene.

Podaci daju dublji uvid u to kako se pešačka zona koristi i kakvi su opšti i posebni utisci o njoj. U nju se odlazi zbog šetnje, kupovine, susreta sa ljudima uz kafu ili hranu, zbog noćnog provoda, obavljanja različitih poslova i poseta festivalima i događajima. Ispitanici je vole najviše zbog starog gradskog duha kojim odiše, zahvaljujući očuvanoj i skladnoj arhitekturi iz druge polovine XIX veka (sa nekoliko izuzetaka savremene gradnje koja se ne uklapa u celinu). Drugi značajan činilac su svakako ljudi koji pozitivno doprinose atmosferi starog gradskog jezgra. Ono što ispitanici najviše zameraju je dominacija komercijalnih sadržaja – radnji i jednoličnih kafea. Osim što se vizuelno ne uklapaju u celinu, čine ponudu u gradu nezanimljivom i neprilagođenom različitim uzrasnim grupama i ukusima. Ono što ispitanici vole i redovno posećuju, ali čega i nedostaje, su ulične manifestacije poput festivala, animacija, žive muzike, izložbi na otvorenom, koje bi obogatile ponudu centra grada. Značajan utisak o pešačkoj zoni čine i higijena, zelenilo i klupe, ali zadovoljstvo ovim elementima varira među ispitanim stanovnicima.

Dvopolne dimenzije kojima opisuju pešačku zonu su: duh starog grada-hipermoderno, opuštajuće-napeto, živo-monotono, ušuškano-preveliko, internacionalno-palanački, autentično-potrošački, harmonično-haotično, čisto-prljavo i zeleno-hladno. Na većini konstrukata se pešačka zona pozitivno ocenjuje, bliže pozitivnom polu, sa izuzecima živo-monotono, autentično-potrošački, čisto-prljavo, zeleno-hladno, na kojima su mišljenja podeljena ili se razlikuju s obzirom na konkretne sadržaje, što ukazuje na potrebu da se u narednim fazama još dublje ispituju određeni aspekti pešačke zone i da se

istraživanje sprovede na statistički reprezentativnom uzorku.

Ovo istraživanje ukazuje na raznovrsnost opažanja, doživljavanja i vrednovanja pešačke zone Novog Sada od strane njenih građana. Ispitanici su naveli mnoge pozitivne strane ovog dela grada, koje ukazuju na to šta on nudi i stanovnicima i posetiocima. S druge strane, određene zamerke stanovnika određenim aspektima ovog dela grada ukazuju i na potrebu da se on unapredi. To je prvi korak u istraživanju odnosa stanovnika grada prema njima, a u sledećim fazama je potrebno utvrditi distribuciju ovih doživljaja koji bi reprezentovali čitavu populaciju i koji bi mogli da usmere donosiocima odluka, urbaniste, arhitekta i kulturne i turističke delatnike, kako bi grad Novi Sad učinili još privlačnijim i lokalnom stanovništvu i turistima.

LITERATURA

- Bannister, D., & Fransella, F. (1986). *Inquiring man: The psychology of personal constructs*, (3rd ed.). Beckenham: Croom Helm.
- Đukić-Dojčinović, V. (2005). *Kulturni turizam-menadžment i razvojne strategije*. Beograd: Clío.
- Grujić, M. (1991). *Stari Novi Sad*. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada. Tom I.
- Huynh, N.T., Hall, G.B., Doherty, S., & Smith, W.W. (2008). Interpreting urban space through cognitive map sketching and sequence analysis. *Canadian Geographer*, 52(2), 222-240.
- Jenkins, O.H. (1999). Understanding and measuring tourist destination images. *International Journal of Tourism Research*, 1(1), 1-15.
- Jovanović, G. (2011). Toward a social history of qualitative research. *History of the human sciences*, 24(2), 1-27.
- Kitchin, R.M. (1994). Cognitive maps: What are they and why study them? *Journal of Environmental Psychology*, 14, 1-19.
- Korać, Ž. (1978). *Čovek i grad - osnovi ekološke psihologije*. Beograd: Glas.
- Košutić, S. (1996). *Novi Sad kroz uspomene starih razglednica*. Novi Sad: Futura.
- Law, C. (2002). *Urban tourism: The visitor economy and the growth of large cities* (2nd ed.). London: Continuum.
- Lloyd, R., & Hooper, H. (1991). Urban cognitive maps: Computation and structure. *Professional Geographer*, 43(1), 15-28.
- Milošević, S. (2011). Tendencije u urbanom turizmu. *TIMS Acta*, 5, 61-69.
- Reilly, M.D. (1990). Free Elicitation Of Descriptive Adjectives For Tourism Image Assessment. *Journal of Travel Research*, 28(4), 21-26.
- Ritchie, J., & Lewis, J. (2003). *Qualitative research practice: A guide for social science students and researchers*. London: SAGE Publications.
- Stančić, D. (2005). *Novi Sad - od kuće do kuće*. Novi Sad: Zavod za zaštitu spomenika kulture grada Novog Sada.
- Stojnov, D. (2007). *Psihologija ličnih konstrukata* (2. izdanje). Novi Sad: Psihopolis.

Tomka, D., Tomka, G., & Holodkov, V. (2013). Tourism offer and cultural identity – Is there a link? In Petrović, P. (Ed.), *National and European identities in the process of European integration* (pp.524-540). Belgrade: Institute for International politics and economy.

Vertesi, J. (2008). Mind the Gap: The London Underground Map and Users' Representations of Urban Space. *Social Studies of Science*, 38(1), 7-33.

Walmsley, D.J., & Jenkins, J.M. (1992). Tourism cognitive mapping of unfamiliar places. *Annals of Tourism Research*, 19, 268-286.

Jenkins, J.M., & Walmsley, D.J. (1993). Mental maps of tourists: A study of Coffs Harbour, New South Wales. *GeoJournal*, 29(3), 233-241.

Walmsley, D.J., & Young, M. (1998). Evaluative Images and Tourism: The Use of Personal Constructs to Describe the Structure of Destination Images. *Journal of Travel Research*, 36(3), 65-69.

Walmsley, J. (2004). Behavioural approaches in tourism research. In A. A. Lew, M. Hall & A. M. Williams (Eds.), *A companion to tourism* (pp. 49-61). Oxford: Blackwell Publishing Ltd.

Datum prijave rada: 27.09.2013.

Datum prihvatanja rada: 01.10.2013.

Kontakt

Ivana Anđelković, Fakultet za sport i turizam, Radnička 30a, Novi Sad

E-mail: ivana.andjelkovic@tims.edu.rs